

**Jana Kratochvílová: Zu einigen Problemen beim Übersetzen der Modalverbkonstruktionen aus dem Deutschen ins Tschechische, FF UK Praha, 2012, 94 stran, CD nepříloženo.**

Posudek diplomové práce

Diplomová práce se věnuje problémům konstrukcí modálních sloves v kontrastivním německo-českém pohledu. Adekvátní překlady z češtiny do němčiny i naopak a užití jazykových prostředků na poli modality představují pro nerodilé mluvčí nejen jeden problém. Autorka se ujala zpracování tématu, o jehož relevanci není tedy v česko-německém kontextu třeba pochybovat.

V úvodu autorka načrtává zaměření své práce třemi celkem šikovně formulovanými výzkumnými otázkami. Jedna z nich je konceptuální povahy (problém modality), dvě zbývající se týkají rozdílů mezi češtinou a němčinou a rozpoznávání a řešení konkrétních potíží v doložených překladech. Provázání těchto otázek z úvodu se zcela cílenými odpověďmi v závěrečném shrnutí však mohlo být o něco propracovanější. Několik úvodních stran závěru práce je v leckterém ohledu kromě toho na autorčině výzkumu poměrně nezávislých, pouze se v nich opakují poznatky z teorie.

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. Část teoretická má syntetickou podobu a v několika oblastech překračuje rámcové zaměření práce na konstrukce s modálními slovesy (zvláště ve druhé kapitole „Modalitätsmittel“). To, že se jedná o překročení rámce vytyčeného názvem práce, se pak následně projevuje v neprovázanosti s daty a jejich analýzami, které jsou obsaženy v empirické části. V ní totiž autorka zůstává u modálních sloves a např. diskusí o slovnědruhovém klasifikaci modálních prostředků či poznatků o slovesech podobných slovesům modálním (*Modalitätsverben*) nijak nevyužívá. Tím méně pak může vyvodit nějaké koherentní závěry, které by mohla nabídnout překladatelské praxi, jak v úvodu celé práce sama zmiňuje. Tato neprovázanost poněkud kazí celkové vyznění práce.

Z metodologického hlediska je sběr dat vystavěn na přístupu označovaném jako *korpusbasiert* (resp. v angličtině původně *corpus-based analysis*). Nemohla autorka – alespoň částečně – postupovat při sběru dat i metodou *korpusgeleitet* (v angličtině *corpus-driven analysis*)? Že se jedná o korpusové zdroje, je samozřejmě naprosto v pořádku (str. 58), avšak čtenář se již nedozví, jak konkrétně autorka ke sbírce svých dokladů dospěla, pokud by chtěl data ověřit. V práci mohly být ukázány příklady zadání zcela konkrétních *Suchanfragen*. Nejde přitom o

nějakou podružnost, protože právě způsob hledání dat předurčuje, co lze vůbec nalézt a následně rozebírat. A poslední, ovšem neméně relevantní metodologická otázka se odvozuje od autorčiných kritických hodnocení doložených překladů. Pokud již oprávněná a vyargumentovaná kritika zaznívá, stálo by za úvahu dotázat se překladatelů analyzovaných textů na jejich argumenty, o něž jsou jejich překlady opřeny, a zjistit, jak k nesrovnalostem došlo. O toto si říkají některé formulace v závěrečném shrnutí celé práce (např. na str. 89).

V diskusi o pojmu modality autorka nabízí několik koncepcí. Na str. 12 uvádí celkem dlouhý seznam, ovšem bez standardních bibliografických odkazů. Je zřejmé, že autorka převzala tyto zdroje od G. Öhlschlägera, ale pro takovéto zdvojené odkazy existuje také standardní forma (tvrzení autora AB, zitiert nach XY). Kromě tohoto spíše formálního nedostatku se lze na tomto místě pozastavit nad tím, proč nebyly alternativní přístupy více využity ve věcné rovině, když už byly takto identifikovány. Autorčin příklon k Öhlschlägerově a Helbigově koncepci není v zásadě nijak podrobněji zdůvodněn; pouze je realizován. U tabulek na str. 18 není uveden zdroj. Znamená to, že se jedná o autorčiny originální závěry?

Na str. 23 autorka před příkladem 23 formuluje tvrzení o skepsi mluvčího vůči sdělovanému obsahu. Příklad 23 ale v tomto ohledu nijak rozebrán není, není ani zasazen do žádného kontextu. Autorka ani na nikoho neodkazuje. V čem přesně spočívá rozdíl mezi užitím konjunktivů I a II v nepřímé řeči?

Pasáž o modálních adverbiiálních na str. 25 bohužel neobsahuje žádné příklady. Ty by ale srozumitelnosti výkladu nepochybně prospěly. Stejně tak to platí pro diskusi o modálních slovech na str. 26 a partikulích na str. 28.

Autorka se zabývá v práci modálními slovesy v němčině jen jednotlivě (str. 30 a násl.) a v zásadě nepodává žádný globálnější přehled jejich morfosyntaktických charakteristik. Ten by se hodil do oddílu 2.6 na str. 28 místo nynější jedné věty odkazující na kap. 3 a 4. Čím vším se liší modální slovesa od dalších sloves v němčině? Jak je to např. s klasifikací slovesa *brauchen* jako modálního slovesa?

Jde-li o morfosyntaktická omezení modálních sloves, jak by bylo možné analyzovat následující ústní repliku bývalé spolkové ministryně školství odvysílanou ZDF ve zpravodajském pořadu Heute-Journal 27. března 2003 před 22:00 (diskuse se tématicky týkala analfabetismu v Německu):

- Bildungsministerin Buhlman: „Zum einen wollen wir das verändern durch Ganz-Tag-Schulen, in denen wirklich auch die notwendige Zeit ist, auch für diejenigen, die offensichtlich Schwierigkeiten haben, lesen zu lernen.“

Aber auch durch nationale Bildungsstandards, durch nationale Bildungsvergleiche, damit auch klare Orientierung bei allen Beteiligten vorhanden ist, **was gekonnt werden muss**, und niemand mehr die Schule verlässt, ohne dass er lesen und schreiben kann“.

Do oblasti morfosyntaxe patří i tvorba Ersatzinfinitivu v případech, kdy se modální sloveso pojí v predikátu s jiným slovesem plnovýznamovým. Existují přesto ve spisovné němčině struktury právě popsaného charakteru (Modalverb + Vollverb), v nichž modální sloveso zůstává fakultativně ve formě participia II?

Ke slovesu *dürfen* na str. 33 a 34 – autorka odkazuje na Öhlschlägerovu definici. Nezahrnuje význam tohoto modálního slovesa i komponentu „Berechtigung“? A v čem přesně spočívá rozdíl mezi příklady 31 a 32, jde-li o negaci sloves *dürfen* a *können*?

V pasáži o subjektivně epistémickém užití sloves na str. 41-43 není zmíněno sloveso *sollen* v domněnkovém významu. Nelze zařadit i toto sloveso (*sollte/n* + infinitiv) na škálu jistoty či nejistoty mluvčího vůči sdělovanému obsahu? Např. *Peter sollte schon in Berlin sein* – nevyjadřuje také toto spojení domněnku s určitou mírou jistoty či nejistoty na straně mluvčího o tom, že Petr už je v Berlíně? Kromě toho autorka nepojednala – při výše zmiňovaném celkově širokém záběru práce – o strukturách *sollte* + *infinitiv II*. Co tyto struktury vyjadřují, v jakých větvích se v němčině vyskytují a jak se překládají do češtiny? Několik příkladů pro ilustraci:

- „In diese angeheizte Stimmung platzte die Nachricht von illegalen Spenden an die ODS. Nach langem Leugnen und fadenscheinigen Ausflüchten wurde schließlich bekannt, dass der frühere Tennisstar und Mitinhaber eines mährischen Privatunternehmens Milan Šrejber, der zu den Käufern eines Stahlwerks **gehört haben sollte**, das Geld an die Parteikasse überwiesen hatte. Außerdem war von Millionenbetrügen die Rede, die die ODS angeblich auf Schweizer Konten gebunkert habe und die von ausländischen Investoren stammten. Die KDU-ČSL kündigte daraufhin am 29. November an, die Koalition zu verlassen. Einen Tag später reichte Klaus seinen Rücktritt ein. Václav Havel erklärte in seiner sonntäglichen Rundfunkansprache: „Das Schlimmste an der gegenwärtigen Krise ist, dass die Politiker lügen“ (Mauritz, Markus (2002): *Tschechien*. Regensburg: Friedrich Pustet Verlag. S. 228).
- „Mit Zwangsräumung des Campingplatzes Fenningerspitz droht die Bezirkshauptmannschaft, **sollten** die dort abgestellten Wohnwagen nicht bis übermorgen, Donnerstag, **entfernt worden sein**. „Wir geben nicht auf“, betont Dauercamper Kurt Steindel“ (Salzburger Nachrichten 9. 2. 1994; *Protestfahrt mit Wohnmobilen*).
- „Laut Zeitplan des Europäischen Parlamentes und der EU-Kommission **sollten** bis zum Jahr 2005 auch die ersten Kandidaten **aufgenommen worden sein**. Noch immer ist ungewiss, wie viele dies sein werden. Sie alle aber wären dann im Nachfolgegremium der jetzigen Prodi-Kommission vertreten“ (Salzburger Nachrichten 2. 12. 2000; *Rotierende Kommissare*).
- „Das ist zugleich die „letzte Warnung“ für die Autofahrer, auf Winterreifen umzusteigen, **sollte** Kettenpflicht auf den hochalpinen Passstraßen in den vergangenen Tagen noch **ignoriert worden sein**“ (Vorarlberger Nachrichten 3. 11. 2000; *Letzte Warnung“ zum Reifenwechsel*).
- **Sollte** der Beitrag nicht bis zum 30. 6. 2002 beim DAAD **eingetroffen sein**, können Sie leider nicht an der Akademie teilnehmen (Ein Brief vom DAAD, geschrieben am 30. 5. 2002).
- „Am Ende des österreichischen Vorsitzjahres wünscht sich Schüssel folgende Erfolgsbilanz: Signifikante Fortschritte bei der Rückkehr der insgesamt 7,5 Millionen Flüchtlinge und intern Vertriebenen im OSZE-Raum, davon 2,5 Millionen im ehemaligen Jugoslawien. Auf dem Balkan sollte ein funktionsfähiger Stabilitätspakt der ganzen Region Hoffnung und Orientierung geben, die Kaukasus-Konflikte **sollten** durch politische statt durch militärische Lösungen **beigelegt** und im Kosovo und in Bosnien-Herzegowina unter OSZE-Schirmherrschaft

freie und faire Wahlen **durchgeführt worden sein**“ (Salzburger Nachrichten 14. 1. 2000; *OSZE-Rüge für Moskau*).

A v souvislosti s funkcemi slovesa *sollen*, tentokrát příklady 115 a 116 na str. 52 – dvě varianty německé jsou přeloženy jednou variantou českou. Nedal by se rozdíl v češtině vystihnout přesněji (i pomocí nějakého opisu)?

K pasáži o negaci na str. 45-48: Autorka nezmiňuje struktury typu *Er konnte das Auto nicht gesehen haben*. Co tyto struktury vyjadřují, jaký vliv má negace na míru jistoty či nejistoty mluvčího vůči sdělovanému obsahu?

Ke srovnání pasáží 8A a 8B na str. 66 – v jakém dalším ohledu není překlad vůči originální pasáži adekvátní?

K 9. analýze na str. 68, překlad 9C – nebyl by možný překlad „asi to nebylo jen jeho rozhodnutí“?

Ke 12. analýze na str. 71 – zde autorka uvádí, že sloveso *wollen* se v originálním textu vyskytuje v konjunktivu. Mohl by být v originále užít i tvar „wollen“ místo doloženého „wollten“? Překlad do češtiny 12B obsahuje větu, „že se matka chvěje strachem“. Kde je tato věta obsažena v textu originálu?

Z jazykového hlediska je práce napsána celkem dobrou němčinou, ale pár překlepům či gramatickým nedostatkům autorka přece jen předejít mohla (výčet není úplný): na str. 18 „Behauptung einer propositionaler Einstellung“, na str. 20 „Aufforderungsätzen“, na str. 28 „Ihre sinnbildende Funktion lässt sich nicht durch explizite Paraphrasen ersetzten“, na str. 59 uprostřed „Den Beispielsatz mit dem Modalverb ... kann man ... als ein Fall der epistemischen Modalität klassifizieren“, na str. 67 nahoře „Er appelliert an das logische Denken der Kommunikationspartner, in dem er behauptet“ atd. Text shrnutí na str. 86–91 mohl být formulován spíše v neutrálním přítomku než v préteritu.

Jde-li o autorčiny jazykové formulace výčitek (do minulosti) a kritiky nesrovnalostí v již realizovaných překladech, je zajímavé, že autorka sama neužívá konjunktivu plusquamperfekta, ačkoli ten by se sem výborně hodil (např. na str. 66, 67, 82 i jinde) – pokud *překladatel měl učinit to a to*, pak v němčině *Der Übersetzer hätte das und das tun sollen* spíše než *Der Übersetzer sollte das und das tun*. V čem spočívá rozdíl?

Předkládaná diplomová práce ale navzdory výše uvedeným poznámkám vyhovuje nárokům na tento typ prací kladeným. Jedná se o syntetickou práci se širokým záběrem. Doporučuji ji k obhajobě a do diskuse navrhuji okruhy problémů výše vypočtené.

V Praze 12. srpna 2012

Vít Dovalil, Ph.D.